

LexicoNordica

Forfatter:	Hans Kristian Mikkelsen	
Anmeldt værk:	Brit Bakker, Ljiljana Komadinić-Nikolić, Diana Mazalin-Bøge og Svein Mønnesland. 1995. <i>Norsk-serbisk/kroatisk ordbok</i> . Oslo: Universitetsforlaget.	
Kilde:	LexicoNordica 2, 1995, s. 221-229	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hans Kristian Mikkelsen

Brit Bakker, Ljiljana Komadinić-Nikolić, Diana Mazalin-Bøge, Svein Mønnesland: *Norsk-serbisk/kroatisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget 1995. 688 sider, Nkr. 439,-.

Det er forholdsvis sjældent, at der udkommer tosprogede ordbøger mellem et nordisk og et slavisk sprog. Når det endelig sker, er det af betydning for slaviskinteresserede i hele Norden, fordi vi i kraft af det nordiske sprogfællesskab er i stand til at drage nytte af ordbøger, som ikke nødvendigvis lige har os som målgruppe. Således også med den norsk-serbisk/kroatiske ordbog, som er genstand for denne anmeldelse.

Konceptet

I forordet defineres ordbogens målgrupper som "personer fra det tidligere Jugoslavien", der ønsker at lære norsk, og "norsktalende", som lærer serbisk eller kroatisk. Der er således tale om en dobbelt læreordbog i den forstand, at forfatterne agter at tilgodese begge sprogs udøvere i forbindelse med fremmedsprogsindlæring.

Forfatterne har tydeligvis haft problemer med at finde en betegnelse for det sprog, som tales af de omtalte "personer fra det tidligere Jugoslavien". Indtil for få år siden kunne man tale om "serbokroatisk" uden risiko for at fornærme myndighederne dér, hvor sproget tales. Dengang var "serbokroatisk" en officielt anerkendt betegnelse for sproget. Nu er sagen en anden, og navnet lever vel kun videre uden for det gamle Jugoslavien blandt lingvister (incl. undertegnede), der ikke forbinder noget politisk med navnet. At definere den ene målgruppe geografisk kan i bedste fald tjene til ikke at krænke nogen af parterne. Taget for pålydende skulle ordbogen imidlertid også henvende sig til slovensk- og makedonsktalende for ikke at nævne albansk-, rusinsk-, slovakisk- osv. talende. I et udmærket afsnit under overskriften "Serbisk, kroatisk, bosnisk" gøres der rede for den betændte (sprog)politiske situation, som ikke blot har ændret sprogbetegnelsen fra "serbokroatisk" i 1. udgave af ordbogen fra 1990 til "serbisk/kroatisk" i 2. udgave fra 1995, men også fået forfatterne til, vel som en konsekvens af Vestens politiske holdning til de nye stater, at acceptere opsplitningen af serbokroatisk i serbisk, kroatisk og bosnisk.

Ét sprog er blevet til tre, og faktisk henvender ordbogen sig til personer med et af disse tre sprog som modersmål, når de skal lære norsk. Samtidig holder forfatterne dog fast i det gamle serbokroatiske

standardsprogs opdeling i to varianter: den østlige (serbiske) og den vestlige (kroatiske), hvilket i praksis har til følge, at hensynet til bosnisk bliver mere af navn end af gavn. De turcismer og muslimske islæt, som kendetegner det særlige bosniske ordforråd, omtales ikke med et ord i forordet, og de forekommer ikke i ordbogen, idet den leksikografiske løsning, som forfatterne vælger, er at angive ækvivalenter til de norske lemmata på henholdsvis serbisk og kroatisk.

For personer med bosnisk som modersmål betyder det imidlertid ikke så meget, eftersom de ikke vil have problemer med at forstå de serbiske og kroatiske ækvivalenter – og det må vel være hovedsagen. Dem, det i virkeligheden går ud over, er den norsktalende målgruppe, som ikke får nogen hjælp overhovedet til bosnisk. Til gengæld er inddelingen i serbisk og kroatisk konsekvent i overflødig omfang. Det skal jeg vende tilbage til senere. Men det er vigtigt at slå fast, at der er tale om et bevidst valg, og at man prioriterer sprogopsplitningen højere end fx oplysninger om fleksion og hjælp til at differentiere i de ikke få tilfælde, hvor der angives mere end én ækvivalentmulighed. En væsentlig grammatisk oplysning, nemlig om verbets aspekt, er dog medtaget, og det på en ganske raffineret måde. Aspektoppositionen mellem perfektiv og imperfektiv kan beskrives som binær med perfektiv som det markerede, intensive led, og dette manifesteres i ordbogen ved, at det netop er det perfekte verbum, der rent grafisk bliver fremhævet ved hjælp af symbolet "||", ("bacati || baciti"). I tilfælde hvor kun det perfekte verbum findes, vil dette symbol blive anbragt foran ("|| iskrvariti"), hvorimod de langt hyppigere tilfælde, hvor man enten har et imperfectivum tantum eller et biaspektuelt verbum, vil stå nøgne ("imati", "telefonirati").

De norske lemmata består af bokmålets hovedformer: Nynorsk samt dia- og sociolektalt markerede sideformer fra bokmål er sorteret fra, idet kun den leksik, der optræder i lærebøger og den offentlige forvaltning er tilstræbt repræsenteret. Når der findes flere hovedformer af samme ord, har man valgt at prioritere den "moderate" form højest. I praksis betyder det, at der fra en "radikal" hovedform henvises til en moderat ("dokke -> dukke"). Samme skelen mellem moderat og radikal styrer også præsentationen af alternative bøjningsformer, idet moderate former står før radikale ("svi sved/svei", "bok-en/-a", "kaste-et/-a"). Til gengæld for denne indsnævring af lemma-listen gives der dels udtømmende oplysninger om fleksion for de flekterbare ordklassers vedkommende, dels de faste udtryk eller vendinger, som anses for "nyttige i norskskolen".

I enkelte tilfælde bruges lydskrift til at vise udtalen af norske lemmata, fx "abonnement [-mæng]". Den norske skriftsprogsguide er ligesom den serbokroatiske i høj grad fonetisk, hvilket naturligt reducerer behovet for udtaleangivelser. Akcentuering af de norske lemmata angives i de tilfælde, hvor trykket ikke ligger på første

stavelse ("adlyde" vs "administrere"). Mærkelig nok er dette udmærkede princip ikke forklaret i forordet.

Stikprøveundersøgelse

Den følgende undersøgelse er lagt an som en stikprøve. Følgende 30 sider fra selve ordbogen er tilfældigt valgt ud til analyse: 396, 576, 454, 519, 612, 26, 363, 162, 582, 497, 149, 67, 99, 7, 371, 237, 90, 659, 121, 131, 563, 419, 194, 133, 306, 238, 204, 672, 167, 479.

Forskel fra 1. udgave

I forhold til 1. udgave fra 1990 er som allerede nævnt titlen ændret fra "Norsk-serbokroatisk ordbok" til "Norsk-serbisk/kroatisk ordbok". De ydre politiske hændelser, som begrunder denne ændring, har også betydet, at de dele af forordet til 1. udgave, som omhandlede sprog- og landebetegnelser har måttet redigeres. Mens det af forordet til 1. udgave fremgik, at hensynet til norske brugere kom i anden række ("Også norsktalende som leser eller lærer seg serbokroatisk, vil ha nytte av ordboka"), er der i 2. udgave givet udtryk for en ligestilling af de to målgrupper ("Bearbejdingen av materialet er også lagt til rette for norsktalende som lærer seg serbisk eller kroatisk"). Forskellen mellem 1. og 2. udgave synes dog ikke at vedrøre selve ordbogen: Pagineringen er den samme, og der er ingen ændringer i første artikel på de 30 tilfældigt udvalgte sider. Stavefejlen i "resultat" (korrekt: *rezultat*) i artiklen "forutsette" er gentaget i 2. udgave.

Antal stikord

På ordbogens omslag oplyses, at ordbogen har ca. 40.000 opslagsord. Udregninger på grundlag af de 30 undersøgte sider viser, at antallet kun er omkring det halve: 21741 ± 2044 , idet der er konstateret et gennemsnit på 31,5 lemmata pr. side med en standardafvigelse på 8,4. Enten er der tale om snyd fra forlagets side, eller også opererer det med et andet lemmabegreb end undertegnede. Jeg har talt de ord, der står som indledning til ordbogsartiklerne, og som er trykt med fede typer. For at komme op på 40.000 skulle man tælle de enkelte underbetydninger og de norske faste udtryk med.

Ækvivalentpræsentation

Ordbogsforfatterne løser serbisk vs kroatisk-problematikken på traditionel vis: den østlige og den vestlige variant tages begge med og behandles ligeværdigt. Den østlige variant skrives med kyrillisk alfabet, den vestlige med latinsk. I 2. udgave er varianterne som bekendt i mellemtiden blevet til selvstændige sprog: østlig til serbisk og vestlig til kroatisk. Desuden anerkendes bosnisk som et eget sprog, hvilket medfører, at den løsning, som i 1. udgave har til formål at undgå at diskriminere serbisk eller kroatisk, i 2. udgave som utilsigtet bivirkning kommer til at diskriminere bosnisk!

Den leksikografiske pris for at sidestille serbisk og kroatisk er, at de ord, der er fælles for de to sprog, optræder to gange omend i to forskellige dragter: kyrillisk og latinsk. En analyse af første artikel på hver af de udvalgte 30 sider viser, at 60% af de serbiske og kroatisk ækvivalenter er sådanne gentagelser – og så har jeg endda ikke medregnet de tilfælde, hvor der er delvis gentagelse, resp. minimal forskel (fx "вражији" vs "vražji", "успевати || успети" vs "uspijevati || uspeti", "чекати || сачекати" vs "čekati || dočekati" [!], "продавница фотографског прибора" vs "prodavaonica fotografskog pribora", "захватати || захватити" vs "zahvaćati || zahvatiti"). Spørgsmålet er, om ikke sprogproblematikken kunne have været tacklet på en anden og mere hensigtsmæssig måde. Det forekommer mig, at politiske overvejelser har overskygget hensynet til sprogbrugerne. For personer med serbisk, kroatisk eller bosnisk som modersmål er det fuldstændig ligegyldigt at markere forskellen mellem serbisk og kroatisk: de skal bruge ordbogen til at forstå norsk, og til den funktion er deres passive kendskab til andre sprog/varianter og et andet alfabet tilstrækkeligt. For nordmænd, der lærer serbisk eller kroatisk, har opsplittningen den fordel, at den implicit hjælper til at undgå sammenblanding af de to sprog, men det samme kunne være opnået ved at nøjes med at bruge traditionelle ækvivalentdifferentieringsmidler på steder, hvor der er brug for det. Enkelte steder ville det betyde en lidt længere beskrivelse, men generelt ville det betyde en stor frigøring af plads.

Fx

"**holde av** волети ★ voljeti" -> *holde av voleti (sb), voljeti (kr)*

"**små** мали, ситни, малени ★ mali, sitni, maleni" -> *små mali, sitni, maleni*

"**fotoforretning** продавница фотографског прибора ★ prodavaonica fotografskog pribora" -> *fotoforretning prodavnica fotografskog pribora (sb), prodavaonica fotografskog pribora (kr)*

Mulighederne er mange, og hvis man vil, kan man lægge forskellige politiske holdninger ind i valget. Fx ville ækvivalentbeskrivelsen til "fotoforretning" kunne reduceres til *prodavnica* (kr: *prodavaonica*) *fotografskog pribora* eller *prodavaonica* (sb: *prodavnica*) *fotografskog pribora*, men leksikografen ville løbe risikoen for at blive beskyldt for at medvirke til udbredelsen af storserbiske, resp. storkroatiske holdninger.

Den sparede plads kunne så enten udnyttes til at gøre ordbogen billigere eller til at give nogle nyttige oplysninger, som man ikke finder nu. Fx ville det være særdeles nyttigt for den norske bruger at få angivet de stilistiske forskelle, der som regel styrer valget af synonymmer. Som det er nu, må han vælge i blinde – eller støtte sig til et eksempel, hvis et sådant findes – når der findes mere end én ækvivalent i serbisk eller kroatisk. Nedenfor bringes tilfælde med synonyme ækvivalenter fra 1. artikel på de udvalgte sider. I parentes optræder min kommentar:

"**pokkers** као ђаво, вражији ★" (Til det norske lemma gives oplysningen ADJ, altså adjektiv. Imidlertid er *као ђаво* ikke et adjektiv og kan følgelig ikke bruges på samme måde som *вражији*. Synonymien bør derfor modificeres.)

"**sammenfall** подударност, поклапање ★ *podudarnost, poklapanje*"

"**små** мали, ситни, малени ★ *mali, sitni, maleni*" (I Savjetnik nævnes, at *mali* i de østlige egne også anvendes prædikativt, fordi den korte form *mal* ikke findes. Mod vest anvendes både *mal* og *malen* prædikativt. Dette kan muligvis tolkes sådan, at *malen(i)* er vestligt markeret, hvilket delvist understøttes af, at det enlige eksempel i RSKJ er taget fra den bosniske forfatter Branko Ćopić. Slår man op i den anmeldte ordbog under "liten", får man – for betydningen 'størrelse' – ækvivalenterne "мали ★ *mali*, malen", hvilket tyder i samme retning. Artiklerne "små" og "liten" har iøvrigt to forskellige forfattere!)

"**bakke** (2) подржаваџи || подржати, подупирати || подупрети, потпомагати || потпомоћи ★ *podržavati || podržati, podupirati || poduprijeti, potpomagati || potpomoci*" (Savjetnik kalder *podržavati/podržati* for en russisme og anbefaler i stedet at bruge *podupirati/poduprijeti, potpomagati/potpomoci* og *potmagati/pomoci*. Dette taler i det mindste imod at anbringe *podržavati/podržati* først i rækken af synonymmer.)

"**oppmuntrende** охрабрујући, ободравајући ★ *ohrabrujući, obodravajući*" (Verbet *obodravati/obodriti* er en russisme og bør efter Savjetniks (puristiske?) mening erstattes af hjemlige ord. I RSKJ finder man ikke *ободравајући* lemmatiseret som adjektiv.

Altså synes ækvivalenterne ikke at have samme udbredelse og dermed anvendelsesmuligheder.)

"**gnist** искра, варница ★"

"**termometer** ★ termometar, toplomjer"

"**skremsel** 2) ругоба, накарада ★ rugoba, nakarada".

"**feiebreitt** ★ lopatica za smeće, mišafi" (Den førstnævnte ækvivalent er en perifrase, og konstruktionen kan fx ikke slås op i RSKJ. Sidstnævnte forslag, en germanisme, er ikke opført i RSKJ (men dog i Bujas). Begge dele taler for nødvendigheden af en ledsagende forklaring, hvis ikke den norske bruger skal komme galt afsted.)

"**etterligning** 1) (det å ta etter) подражавање, опонашање, имитирање, угледање (на нешто) ★ оронашање, имитирање, угледање (na nešto)" (*Podražavanje* findes også i vest, men frarådes i Savjetnik, hvilket retfærdiggør udeladelsen under kroatisk. Parentesen "(na nešto)" er til brug for den serbisk-, kroatisk- eller bosnisktalende bruger, idet den monosemerer det polyseme verbalsubstantiv *ugledanje*.)

"**etterligning** 2) (forfalskning) копија, имитација ★ kopija, imitacija" (*Kopija* og *imitacija* kan ikke generelt betragtes som synonymmer, men i den givne betydning 'forfalskning' synes det i orden at anføre dem ved siden af hinanden uden nærmere forklaring.)

"**håndalfabet** Брајево писмо, писмо за слепе ★ Brajevo pismo, pismo za slijepe" (*Brajevo pismo*, altså Braille-skriften er ét blandt flere blindeskriftssystemer og således et proprium i modsætning til det perifrastiske udtryk *pismo za slepe*, som står for det appellative overbegreb. Der er derfor snarere tale om en hyponymi- end en synonymirelation! – En anden sag er, at ækvivalensrelationen til *håndalfabet* er forkert! Et håndalfabet består af forskellige fingerstillinger svarende til alfabetets bogstaver, og det bruges ikke af blinde, men af døve! Slår man op i anmeldte ordbog under *blindeskrift*, finder man "pismo za slepe, Brajevo pismo ★ pismo za slijepe, Brajevo pismo". Her er ækvivalensrelationen i orden, men bemærkningerne til synonymirelationen mellem ækvivalenterne fortsat de samme.

"**gripe om seg** ширити се || проширити се, захватати || захватити ★ širiti se || proširiti se, zahvaćati || zahvatiti" Hvis man ser efter i RSKJ, vil man ikke finde ширити се/проширити се forklaret med захватати (захваћати)/захватити eller vice versa. Hvis de er synonymmer, er det i sjældne tilfælde og næppe i betydningen 'gribe om sig'. Eksemplet i artiklen: "**panikken grep om seg** Паника се ширила ★ Panika se širila" bestyrker denne mistanke. Hvis *zahvatati* (*zahvaćati*)/*zahvatiti* skal bruges i

en lignende betydning, kræves verbet endvidere, at objektpladsen fyldes ud (jf. RSKJ: *захватити*: delbetydning 3).

Idiatiske udtryk (norsk)

Følgende idiatiske udtryk og sprogbrugseksempler optræder i de 30 eksempler:

- "**pokkers**: en pokkers kvinde"
- "**små**: både små og store. å skjære kjøttet i små biter. til langt ut i de små timer. Han hadde små tanker om sine evner"
- "**bakke**: 1) å bakke ut av noe. 2) å bakke opp noen"
- "**gnist**: 1) å slå gnister. *et gnist av håp. 2) å miste gnisten"
- "**skremsel**: 4) å bruke skremsel og trusler"
- "**få til**: Jeg får det ikke til"
- "**vente**: 1) Han ventet på henne utenfor. Kan du vente en liten stund? Hva er det vi venter på? Den som venter på noe godt, venter ikke forjeves. 2) Hun venter brev fra manne sin. Det hadde jeg ikke ventet av ham. Jeg hadde ventet at du skulle gjøre det. Det venter deg en overraskelse. Svaret lot vente på seg. 3) Vi venter oss mye av ham. Toget ventes kl. 17. Jeg ventet ikke det av ham. Hadde du ventet noe annet? 4) Dette må nok vente til i morgen."
- "**forutsette**: 1) Jeg forutsetter at ... . forutsatt at 2) Et godt resultat forutsetter hardt arbeid"
- "**svermeri**: 1) Hun er mitt svermeri 2) religiøst svermeri"
- "**holde av**: Jeg holder av ham"
- "**kjernefysisk**: kjernefysiske våpen"
- "**vokse sammen**: Greinene er vokst sammen"
- "**gripe om seg**: Panikken grep om seg"

Intentionen er at tage så mange faste (idiatiske) udtryk som muligt med. Disse er markeret med en forudgående "*". I udvalget ovenfor er der et enkelt eksempel herpå: "*et gnist av håp" (men hvorfor lige dette og ikke fx "å miste gnisten"?). Flertallet af udtryk må altså falde ind under kategorien "(sprogbrugs)eksempler". Fælles for dem er formålet: at de skal være nyttige for de serbisk-, kroatisk- og bosnisktalende ved indlæringen af norsk og for de norsktalende ved indlæringen af serbisk/kroatisk. Præsentationen af sprogbrugseksemplerne er temmelig heterogen: fra ganske korte nominalsyntagmer over "infinitiviserede sætninger" til halve og hele sætninger. Det er rimeligt at operere med forskellige præsentationsformer, eftersom behovet for eksplicitering af konteksten varierer fra tilfælde til tilfælde. Dog finder jeg, at man kunne have bestemt sig for enten infinitiviserede sætninger (fx "å bakke ut av noe") eller halve sætninger (fx "Jeg

forudsætter at...") eller hele sætninger (fx "Jeg holder av ham"). Hvis ordbogen skal bruges til bevidst systematisk, grammatikbaseret fremmedsprogsindlæring, synes de mere abstrakte præsenteringsformer bedst egnede. De kunne umiddelbart erstattes med endnu mere abstrakte og kodede valensmønstre. De mere konkrete sætningskonstruktioner understøtter derimod indlæring af specifikke leksikogrammatiske mønstre, og hvis det er den form for sprogindlæring, der lægges op til, bør eksempelsamlingen mangedobles og omstruktureres.

Konklusion

Jeg finder, at pladsen kunne have været udnyttet bedre, end det er tilfældet nu. Der er en manglende balance mellem de kriterier, som er lagt til grund for selektionen af henholdsvis lemma- og ækvivalentside: Udvælgelsen af de norske lemmata er begrænset til bokmålets hovedformer, ligesom der inden for disse opereres med en distinktion mellem moderat og radikal. Udvælgelsen af de serbiske/kroatiske ækvivalenter er ikke underkastet lignende restriktioner, hvilket resulterer dels i en kolossal redundans ud fra et ønske om ikke at fornærme serbere eller kroater, dels i nogle i bedste fald overflødige, men i værste fald vildledende synonymophobninger.

De fleste ordbøger er udtryk for kompromiser, og det gælder nødvendigvis også en, der som denne ønsker at varetage to vidt forskellige målgruppers interesser samtidig. De serbisk/kroatisk/bosnisk-talende brugere har groft sagt behov for at få serveret mange norske ord – det øger mulighederne for at forstå norske tekster – og mange oplysninger om disse ord – det øger mulighederne for også at lære at beherske norsk aktivt. Norsktalende brugere har kun behov for at få lemmatiseret deres aktive norske ordforråd til gengæld for at få fyldige informationer om de serbiske/kroatiske ækvivalenter. Det er en nødvendighed, hvis de skal være i stand til at udtrykke sig korrekt i den konkrete situation, samtidig med at de erhverver sig en mere abstrakt og generel indsigt i fremmedsproget, som også kommer dem til gode ved den passive fremmedsprogsbeherskelse. Nogle forslag til hvordan det måske kunne gøres bedre i en ny udgave, kan læses i det foregående.

Den fremførte kritik skal ingenlunde overskygge, at der er tale om et solidt og værdifuldt arbejde, der ikke blot kan komme de omtalte målgrupper til gavn. Fx er det oplagt for serbokroatisk-lærende og -talende danskere at anskaffe ordbogen. Der findes endnu intet dansk alternativ, der kan måle sig med denne ordbog.

Litteratur

Bujas = Željko Bujas: *Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik* (1-2) [Binde 3 endnu ikke udkommet]. Grafički zavod Hrvatske: Zagreb 1983-.

RSKJ = *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1-6). Матица Српска, Матица Хрватска: Нови Сад, Загреб 1967-1969 (1-3). Матица Српска: Нови Сад 1971-1976 (4-6).

Savjetnik = *Jezični savjetnik s gramatikom*. Uredio dr Slavko Pavešić. Matica Hrvatska: Zagreb 1971.